

Ambivalens. Afbildninger af mennesker og Profet har eksisteret i den islamiske verden som et eksklusivt og kostbart medie for en herskende klasse. Fornem udstilling på Davids Samling om tabu og realitet.

Et miniatureliv

AF THOMAS HOFFMANN

I etagehuset, der udgør museet Davids Samling i Kronprinsessegade i København, finder man noget af den fineste og kostbareste islamiske kunst i verden. Jeg kommer der igen og igen; for min egen og for mine studerendes skyld. Denne gang for at se nærmere på den seneste særudstilling *Menneskefiguren i islamisk kunst*.

Udstillingen er – ligesom den islamiske samling i øvrigt – placeret i relativt mørke, vinduesløse og ikke specielt store rum, hvor de enkelte kunstværker er belyst i deres rammer eller monteret. Effekten tangerer biografmørkets intimitet, hvor synets koncentration skærpes ved at lade alt andet end lærredet henligge i mørket. Men her er man naturligvis ikke bundet til et sæde, men bevæger sig igennem rummene i det tempo, man ønsker – udstyret med en lup, så man bedre kan sanse detaljerne i de mange miniaturemalerier, som er så typiske for islamisk kunst.

Foran mit blik lyser menneskefigurer op – ofte badet i klare farver med en fladebetonet gengivelse af omverdenen. Det er først og fremmest billeder af eliten (og for eliten) i de førmoderne islamiske samfund – sultaner, legendariske konger, prinser og prinsesser, derviser, episke figurer, profeter og selveste Profeten. Ja, faktisk er der af og til også umenneskelige figurer, nemlig forskellige former for dyr, monstre og afguder (de andres selvsagt). Det er her, udstillingen grundigt fastslår, at afbildninger af mennesker og Profet ikke har været usete i den islamiske verden. De har tværtimod eksisteret som et eksklusivt og kostbart medie for en herskende klasse. Men samtidig lærer udstillingen os, at billedet, især det figurative, vitterlig var omgærdet med stor ambivalens. Statuen er nærmest uden for kategori.

En ambivalens, der kan have karakter af tabu og ikonoklasme. For det første var billederne gemt væk fra folket – i modsætning til de mange malerier og statuer, der har fyldt »billedfladen« for offentligheden i Europas historie. Fra antikkens statuer i templerne til kirkernes og hospitalernes malerier.

SELVOM der er eksempler på det, er figurativ billedkunst på elitens vægge også sjælden. Billederne lever et miniatureliv i bøger, der hurtigt kan lukkes i og kun kan ses af få ad gangen. For det tredje stiller islam sig særdeles kritisk, destruktivt undertiden, over for det figurative billede. Det sidste ser man også spektakulære eksempler på i dag; med Talebans sprængning af Buddha-statuen i Bamyan og IS-krigeres gåen amok på gamle mesopotamiske statuer.

For de gamle miniaturers vedkommende kunne hærværket have en mere ambivalent karakter; man havde måske ikke helt lyst til at ødelægge de smukke billeder totalt, så man nøjedes med at tvære ansigterne ud med en finger eller måske symbolsk halshugge billederne med en tynd rød streg.

Hermed kommer vi også ind på islams billedteori. Det figurative og dets »livagtighed« blev teologisk tolket som en upassende rivalisering med Guds skabelse af »livagtighed«, nemlig mennesker og dyr. Ligesom billedet blev tillagt fristende magiske kvaliteter: Muslimerne kunne jo risikere at begynde at dyrke billederne som afguder i stedet for Gud. Endelig har man i

Profeten Muhammad og den muslimske hær under slaget ved Ubud. Istanbul ca. 1594.

Minai-keramisk fad. Iran ca. 1200.

Portræt af Fath Ali Shah Qajar. Signeret Ahmad. Iran 1811.

forskningen spekuleret over, om det bemærkelsesværdige fravær af mennesker og dyr – bygninger og planter var anderledes acceptable – ikke var en måde at markere sig på, over for andre billedkulturer. Først og fremmest det kristne Byzans og det zoroastriske Persien. I stedet fik kalligrafien, den kunstfærdige fremstilling af skrift, særstatus både kvalitativt og kvantitativt.

MEN som udstillingens smukke og intelligente bogkatalog med tekster af Kjeld von Folsach og Joachim Meyer gør os opmærksom på, var der ikke med sikkerhed samme skepsis over for det figurative i den allertidligste islam. Mistænksomheden over for billeder synes nemlig at være en senere teologisk konstruktion. I Koranen kan vi for eksempel læse, hvordan Gud tillader Jesus at blæse liv i en lille fuglefigur. Ligeledes beordrer Gud, at de såkaldte *jinner*, en slags magiske væsener, skal lave statuer til kong Salomon. Der er sågar passager i Koranen, som kunne tyde på, at Muhammad forstod nogle af sine åbenbaringer som visioner, hvor han ser Gud. Samme gud omtales ofte i antropomorfe, menneskelignende, vendinger. De tidligste islamiske mønter bar billeder af kaliffen, inden den kalligrafiske møntstil slog igennem. Der er endda en forsker, der har argumenteret for, at kaliffen måske i virkeligheden forestiller Muhammad. På samme måde har vi også kilder, der fraråder kvinderne at se på erotiske billeder. I stedet skal de lade blikket hvile på »billeder af profeterne, af Kabaen, af moskeerne i Medina og Klippehelligdommen i Jerusalem«. Med andre ord: Den radikale billedmistænksomhed er en senere teologisk konstruktion.

Muslimerne selv? De var billedforbrugere og -producenter. Billederne var til opbyggelse, til underholdning, til videnskab, til skræk og advarsel, til lyst med mere. Og det er de også i den grad i dag. Professor Jakob Skovgaard-Petersen bidrager til kataloget med en tekst om menneskefiguren i den moderne muslimske verden, hvor han viser, hvordan den islamiske verden i dag er blevet til en gennemvisualiseret kultur. Allermest ironisk (og tragisk og skræmmende), påpeger han, bliver islams billeder i dag associeret med den lidende, blodige, brændte og disfigurerede menneskefigur.

Udstillingens store fortjeneste er, at vi ser (og lærer om) en kulturs komplekse, ambivalente og omskiftelige forhold til billedet og til det at være menneske.

Kjeld von Folsach & Joachim Meyer.
Menneskefiguren i islamisk kunst. Folk, fyrster og hellige mænd. Davids Samling, 2017.
Udstillingen varer til 13. maj 2018.

Thomas Hoffmann er professor (mso), ph.d.
Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet